

ТЕРМІНОЛОГІЧНА НАСИЧЕНІСТЬ АНГЛОМОВНИХ РІЗНОЖАНРОВИХ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ДИСКУРСУ ХРИСТИЯНСЬКОГО БОГОСЛОВ'Я)

У статті досліджено термінологічну насиченість англomовних різножанрових фахових текстів з християнського богослов'я. Визначено ступінь насиченості різножанрових фахових текстів вузькогалузевими, міжгалузевими та загальнонауковими термінами. Проаналізовано чинники, що зумовлюють вищу або нижчу ступінь термінологічної насиченості текстів різних жанрів.

Постановка проблеми. Термінологія є носієм професійно-наукової інформації і одним із найважливіших каналів галузевої комунікації в усній та писемній формах, тому одне з основних завдань терміна полягає у забезпеченні ефективності цих процесів. Функціонування англomовних термінів християнського богослов'я (далі – ХБ), що актуалізується в богословських текстах різних жанрів, зумовлює специфіку кожного з них залежно від прагматики інформації та функціональної спрямованості тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти текстового аналізу терміна і термінологічного аналізу тексту вивчаються у працях низки українських та російських термінознавців. Цим питанням присвятили свої розвідки М. Н. Володіна, К. Галінські, Б. Н. Головін, С. І. Квитко, Т. Р. Кияк, В. М. Лейчик, Ф. А. Циткіна та інші. Поглиблене вивчення сфер функціонування термінів призвело до того, що ця проблема стала однією із провідних у термінознавстві, про що свідчать також наукові праці вчених Заходу [1]. Варто зауважити, що термінознавча теорія тексту, яка стала підґрунтям для функціонального термінознавства, уможливила вивчення термінологічної структури різних типів текстів з різною термінологічною щільністю, інформаційною насиченістю терміна та проведення статистичних досліджень щодо аналізу терміновживань [2].

Питання термінологічної насиченості фахових текстів на матеріалі німецькомовного дискурсу досліджували О. М. Ріба (тексти з нафтової промисловості), Р. Б. Шевців (тексти економічних наук), В. В. Синьо (тексти лісівництва), а на матеріалі англійської мови – Е. Т. Дерді (юридичні тексти), І. В. Асмукович (авіаційні тексти). Однак англomовні різножанрові тексти з християнського богослов'я на предмет термінологічної насиченості дотепер були поза увагою науковців.

Метою статті є дослідження термінологічної насиченості англomовних різножанрових текстів з християнського богослов'я та виявлення відповідності ступеня термінологічної насиченості до специфіки жанру фахового тексту. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: 1) схарактеризувати виокремлені для аналізу різножанрові християнсько-богословські тексти; 2) визначити ступінь термінологічної насиченості окреслених текстів; 3) з'ясувати чинники, що зумовлюють ступінь термінологічної насиченості ХБ текстів різних жанрів.

Виклад основного матеріалу. Фахова мова християнського богослов'я як підвид мови релігії актуалізується у текстах різних жанрів. Стильовими різновидами або жанрами текстів християнського богослов'я, услід за Н. Д. Бабич, вважаємо: жанр канонічної богословської літератури, жанр тлумачної богословської літератури, жанр популярної богословської літератури, жанр богослужбово-методичний, жанр науково-богословської літератури, жанр навчально-богословської літератури, жанр молитви, жанр проповіді [3: 85]. З метою вивчення термінологічної насиченості англomовних різножанрових текстів із християнського богослов'я було обрано і проаналізовано перекладені англійською мовою праці отців церкви Іринея Ліонського "The Demonstration of the Apostolic Preaching" та Оригена Олександрійського "On prayer" як приклад жанру богословської тлумачної літератури. Як приклад жанру навчально-богословської літератури використано посібник для богословських навчальних закладів М. Еріксона "Christian Theology". Функціонування термінів у сфері літургії або богослужіння зафіксовано у текстах богослужбово-методичного жанру, який представлений низкою богослужбових книг. Прикладом для нашого аналізу слугували тексти богослужбової книги Англо-католицької літургійної традиції "The Book of Divine Worship", яка містить календар церковного року, лекціонарій, інструкції та порядок проведення різних за призначенням літургійних відправ. Детально проаналізовано було тексти обряду Євхаристії та пропрія. Тексти жанру науково-богословської літератури представлені періодичним фаховим виданням "Theology Today", де опубліковано статті сучасних теологів, присвячені класичним і новочасним проблемам християнського богослов'я, і спрямовані на кваліфікованого читача, тобто фахівця з питань теорії та практики християнсько-богословського буття. Тексти жанру популярної богословської літератури представлені британським періодичним виданням "Christianity", адресованим до широкого кола християн, що має прагматичну мету. Примірники журналу містять статті, що розповідають про різні аспекти християнського життя почасти на прикладах конкретних людей, листи читачів у відповідь на опублікований матеріал, новини про події у християнському світі та рекламу.

Аналізуючи склад мови фахового тексту Т. Р. Кияк виокремлює 4 види лексичних одиниць: терміни даної галузі, які мають власну дефініцію; міжгалузеві й загальнонаукові термінологічні одиниці (у т. ч. терміни суміжних наук); напівтерміни або професіоналізми; та професійні жаргонізми [4: 4]. З огляду на те, що предметом нашої уваги є термінологічна насиченість ХБ текстів, то крім вузькогалузевих, аналізуватимемо також терміни суміжних наук та загальнонаукові терміни. Зауважимо, що під внутрішньогалузевими термінами розуміємо лексичні одиниці, що належать до конкретної фахової мови. На думку Т. Р. Кияка, вузькогалузєва лексика найважливіша і найбільш уживана в фахових текстах, і містить у собі найвагомішу інформацію [4: 4]. Тому можна передбачити, що насиченість тексту вузькогалузєвими термінами є прямопропорційною до ступеня зорієнтованості цього тексту на проблемі фахової галузі.

Загальнонауковими термінами вважатимемо слова, які здатні обслуговувати усі галузі наукових знань при сталому значенні за дефініцією на кшталт система, структура, метод, закон тощо. Т. С. Пристайко вважає, що ці терміни виступають як слова-організатори фахових текстів, є маркерами фахового мовлення взагалі, а не індикаторами власне фахової мови християнського богослов'я [5: 53].

Міжгалузєвими термінами вважаємо такі, що позначають поняття суміжних із християнським богослов'ям галузей знань. Цей тип термінів представлений двома підтипами одиниць, які розмежуємо за сталістю або змінністю значень, що виявляються під час їх вживання в галузі християнського богослов'я та суміжною галуззю, наприклад філософії, етики, юридичній та музичній сферах.

Оскільки термінологічна насиченість тексту (виражена у %) відображає частку термінологічних слововживань серед повнозначних слів, кількісному обчисленню підлягає також загальноновживана лексика, під якою розуміємо ту частину лексичного фонду літературної мови, котра не пов'язана із жодною спеціальною сферою знань, позначає предмети, явища, дії, ознаки, які присутні у повсякденному житті усієї спільноти користувачів даною мовою [6: 18].

Для визначення термінологічної насиченості фахових текстів ХБ було відібрано п'ять зразків різних жанрів обсягом приблизно 20-22 тис. слів кожний. Для оцінки термінонасиченості текстів нам довелося оперувати такими величинами, як *терміновживання* та *повнозначне слововживання*. **Термінологічна насиченість тексту** становить відношення множини терміновживань до множини повнозначних слововживань у аналізованому тексті, і виражається у відсотках (%). Розрахунки проводимо за формулою:

$$\rho = \frac{\sum_{\hat{a}-\hat{a}}}{\sum_{n.\hat{n}-\hat{a}}} \cdot 100\% \quad (1)$$

де:

ρ – термінологічна насиченість тексту, відповідно:

$\rho_{\hat{a}-\hat{a} m.}$ – насиченість тексту вузькогалузєвими термінами;

$\rho_{m-\hat{a} m.}$ – насиченість тексту міжгалузєвими термінами;

$\rho_{z-n m.}$ – насиченість тексту загальнонауковими термінами;

$\Sigma_{m-\hat{a}}$ – множина терміновживань у тексті; і відповідно:

$\Sigma_{\hat{a}-\hat{a} m-\hat{a}}$ – множина вузькогалузєвих терміновживань у тексті;

$\Sigma_{m-\hat{a} m-\hat{a}}$ – множина міжгалузєвих терміновживань у тексті;

$\Sigma_{z-n m-\hat{a}}$ – множина загальнонаукових терміновживань у тексті;

$\Sigma_{n.c-\hat{a}}$ – множина повнозначних слововживань у тексті.

Першим етапом визначення термінологічної насиченості кожного тексту був підрахунок кількості а) вузькогалузєвих терміновживань, б) міжгалузєвих терміновживань, в) загальнонаукових терміновживань та д) повнозначних слововживань загальноновживаної лексики. Сума цих величин становить множину повнозначних слововживань у тексті.

Аналіз тексту першого зразка, представлений навчально-богословським посібником, свідчить, що кількість вузькогалузєвих терміновживань у ньому становить 4400 одиниць, міжгалузєвих терміновживань – 1540 одиниць, загальнонаукових терміновживань – 660 одиниць, а загальноновживаних повнозначних слововживань – 15400 слів. Підставляючи число вузькогалузєвих терміновживань і число загальноновживаних повнозначних слововживань у формулу

$$\rho_{\hat{a}-\hat{a} \hat{a}-\hat{a}} = \frac{\sum_{\hat{a}-\hat{a} \hat{a}-\hat{a}}}{\sum_{n.c-\hat{a}}} \cdot 100\% \rightarrow \rho = \frac{4400}{22000} \cdot 100\% = 20\% \quad (2)$$

маємо число насиченості тексту вузькогалузєвими термінами, яке становить 20 %.

Відповідно обчислюємо насиченість тексту міжгалузєвими та загальнонауковими термінами:

$$\rho_{i-\hat{a} \hat{a}-\hat{a}} = \frac{\sum_{i-\hat{a} \hat{a}-\hat{a}}}{\sum_{n.\hat{n}-\hat{a}}} \cdot 100\% \rightarrow \rho_{i-\hat{a} \hat{a}-\hat{a}} = \frac{1540}{22000} \cdot 100\% = 7\% \quad (3)$$

$$\rho_{\zeta-i\hat{o}-\hat{a}} = \frac{\sum_{n,\hat{n}-\hat{a}} \zeta-i\hat{o}-\hat{a}}{\sum_{n,\hat{n}-\hat{a}}} \cdot 100\% \rightarrow \rho_{\zeta-i\hat{o}-\hat{a}} = \frac{660}{22000} \cdot 100\% = 3\% \quad (4)$$

Насиченість тексту загальнонавчальною лексикою вираховуємо за формулою:

$$\rho_{\zeta-\hat{a}\hat{n}} = \frac{\sum_{n,\hat{n}-\hat{a}} \zeta-\hat{a}\hat{n}}{\sum_{n,\hat{n}-\hat{a}}} \cdot 100\% \rightarrow \rho_{\zeta-\hat{a}\hat{n}} = \frac{15400}{22000} \cdot 100\% = 70\% \quad (5)$$

Загальну термінологічну насиченість тексту першого зразка визначаємо за формулою:

$$\rho = \frac{\sum_{n,\hat{n}-\hat{a}} \hat{o}-\hat{a}}{\sum_{n,\hat{n}-\hat{a}}} \cdot 100\% = \frac{\sum_{\hat{a}-\hat{a}\hat{o}-\hat{a}} + \sum_{i-\hat{a}\hat{o}-\hat{a}} + \sum_{\zeta-i\hat{o}-\hat{a}}}{\sum_{n,\hat{n}-\hat{a}}} \cdot 100\% = \frac{4400 + 1540 + 660}{22000} \cdot 100\% = 30\% \quad (6)$$

За таким порядком обчислюємо термінологічну насиченість фахових текстів інших жанрів. Результати усіх обчислень систематизуємо і відображаємо у зведеній таблиці, де фіксуємо обсяг вузькогалузевих, міжгалузевих та загальнонаукових термінів, а також загальнонавчаних слів, використаних у досліджуваних текстах, у числовому і відсотковому вимірі.

Таблиця 1.

Термінологічна насиченість англomовних різножанрових текстів з християнського богослов'я

Жанровий вид тексту	Кількість повнозначних слововживань	Внутрішньогалузеві терміни	Насиченість тексту	Міжгалузеві терміни	Насиченість тексту	Загальнонаукові терміни	Насиченість тексту	Загальна лексика фахового тексту	Насиченість тексту	Термінологічна насиченість тексту
Навчально-богословські тексти	22000	4400	20 %	1540	7 %	660	3 %	15400	70 %	30 %
Тлумачні богословські тексти	22000	8140	37 %	660	3 %	1100	5%	12100	55 %	45 %
Богослужбово-методичні тексти	20000	8000	40 %	200	1 %	400	2 %	11400	57 %	43 %
Науково-богословські тексти	21000	7980	38%	2940	14 %	630	3 %	9450	45 %	55 %
Популярно-богословські тексти	20000	2000	10 %	120	0,6 %	120	0,6 %	17760	88,8 %	11,2 %

Висновки. Результати аналізу термінологічної насиченості різножанрових фахових текстів з ХБ свідчать, що специфіка жанрового різновиду фахового тексту впливає на ступінь терміновживання у ньому. Загалом, усі зразки текстів, крім науково-популярного, відзначаються високим та середнім ступенем термінологічної насиченості, який коливається від 30 % до 55 %. З-поміж них виокремлюємо зразки, що мають найвищу ступінь термінонасичення, зокрема тексти спеціалізованого фахового журналу "Theological studies" як приклад наукової богословської літератури, тлумачні тексти отців Церкви як приклад жанру тлумачної літератури та тексти літургійних відправ як приклад богослужбово-методичного жанру. Термінологічна насиченість цих текстів становить відповідно 55 %, 45 % і 43 %. Пояснення цьому знаходимо в жанрових особливостях текстів. Наприклад, у разі науково-богословської та тлумачної літератури автор переважно зорієнтований на донесенні до адресата певної духовної істини, яка багатоаспектно досліджується і розкривається в тексті, що вимагає залучення великого масиву відповідних термінологічних одиниць. У текстах богослужбово-методичного жанру увага зосереджена на богослужбових актах, які виражаються в молитвах, хвалебних піснях, проголошеннях, ритуальних діях священнослужителів і т. д., що зумовлює часте використання спеціальної фахової лексики. Важливим чинником також є фахова підготовка адресата, до якого спрямований текст. Спільною характерною особливістю текстів, які показали найвищу термінологічну насиченість є те, що їхнім адресатом є особи із спеціальною фаховою підготовкою: богослови, священнослужителі, студенти

духовних навчальних закладів, тощо. Цілком прогнозованим є низький результат терміновживання у тексті популярного журналу "Christianity", який становить 11,2 %, оскільки, як зазначалось вище, його адресатом є як номінальні віряни, так і невірні. Такі тексти не потребують спеціальних знань для їх розуміння, що пояснює значно обмежене використання у них власне термінів. Характерною особливістю фахових текстів ХБ є висока ступінь насиченості загальнонавчальною лексикою, яка коливається від 45 % до 88,8 % і, навпаки, низька ступінь насиченості міжгалузевими і загальнонауковими термінами, які складають відповідно від 0,6 % до 14 % і від 0,6 % до 5 %, що свідчить, на нашу думку, про певне відмежування ХБ від інших наук та постійну необхідність у тлумаченні християнських догматів засобами зрозумілої для реципієнта мови.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо когнітивно-дискурсивний аналіз новотворів у англійській термінології ХБ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Picht H. Terminology : An Introduction / H. Picht, J. Draskau. – The University of Surrey : Dept. of Linguistics and International Studies, 1985. – 274 p.
2. Лейчик В. М. Предмет, методы и структура / В. М. Лейчик. – [изд. 4-е]. – М. : Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2009. – 256 с.
3. Бабич Н. Д. Богословський стиль української мови в контексті стилістичної науки : [зб. наук.-дидактичних праць] / Надія Бабич. – Черніці : Видавничий дім "Букрек", 2009. – 216 с.
4. Кияк Т. Р. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів / Т. Кияк // Вісн. Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології" / [відп. ред. Л. М. Полюга]. – 2008. – № 620. – С. 3–5.
5. Пристайко Т. С. Лексико-номинативная организация специального текста / Т. С. Пристайко. – Дніпропетровськ : УкО ІМА-прес, 1996. – 200 с.
6. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения) / Ф. А. Циткина. – Львів : Изд-во при Львовском государственном ун-те "Вища школа", 1988. – 158с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Picht H. Terminology : An Introduction / H. Picht, J. Draskau. – The University of Surrey : Dept. of Linguistics and International Studies, 1985. – 274 p.
2. Leichik V. M. Predmet, metody i struktura [Subject, Methods and Structure] / V. M. Leichik. – [изд. 4-е]. – М. : Knizhnyi dom "LIBROKOM", 2009. – 256 s.
3. Babych N. D. Bogoslovs'kyi styl' ukrains'koi movy v konteksti stylistychnoi nauky [Theological Style of the Ukrainian Language in the Contest of Stylistic Science] : [zb. nauk. prats'] / Nadia Babych. – Chernivtsi : Vydavnychi dim "Bukrek", 2009. – 216 s.
4. Kyiak T. R. Vuz'kagaluzevi terminy iak osnova formuvannia ta kvazireferuvannia fakhovyh tekstiv [Inner-Professional Terms as a Basis of Formation and Quasi-Abstracting of Special Texts] / T. Kyiak // Visnyk nats. un-tu "Lvivs'ka politekhnika". Serii "Problemy ukrains'koi terminologii" / [vidp. red. L. M. Poliuga]. – 2008. – № 620. – S. 3–5.
5. Pristaiko T. S. Leksiko-nominativnaia organizatsiia spetsyal'nogo teksta [Lexico-Nominative Organization of the Special Text] / T. S. Pristaiko. – Dnipropetrovsk : UkO IMA-press, 1996. – 200 s.
6. Tsytkina F. A. Terminologii i perevod (k osnovam sopostavitel'nogo terminovedeniia) [Terminology and Translation (to the Basis of the Comparative Science of Terminology)] / F. A. Tsytkina. – L'viv : Izd-vo pri L'vovskom gosudarstvennom un-te "Vyshcha shkola", 1988. – 158 s.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Erickson M. J. Christian Theology / M. J. Erickson. – Grand Rapids : Baker, 1998. – [2nd edition]. – 1354 p.
2. St. Irenaeus. The Proof of the Apostolic Preaching / St. Irenaeus // Ancient Christian Writers (Author Joseph P. Smith). – CA : Paulist Press, 1978. – P. 45–110.
3. Origen. On Prayer [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccel.org/ccel/origen/prayer.toc.html>.
4. Theology today [Електронний ресурс] / [ed. James F. Kay]. – Princeton, NJ : Princeton Theological Seminary, 2005 (Jan.). – V. 61, № 4. – P. 429–658. – Режим доступу : <http://digital.library.ptsem.edu>.
5. Theology today [Електронний ресурс] / [ed. James F. Kay]. – Princeton, NJ : Princeton Theological Seminary, 2004 (Oct.). – V. 61, № 3. – P. 289–429. – Режим доступу : <http://digital.library.ptsem.edu>.
6. Theology today [Електронний ресурс] / [ed. James F. Kay]. – Princeton, NJ : Princeton Theological Seminary, 2004 (Jul.). – V. 61, № 2. – P. 147–288. – Режим доступу : <http://digital.library.ptsem.edu>.
7. Theology today [Електронний ресурс] / [ed. James F. Kay]. – Princeton, NJ : Princeton Theological Seminary, 2004 (Apr.). – V. 61, № 1. – 146 p. – Режим доступу : <http://digital.library.ptsem.edu>.
8. The Book of Divine Worship. – Mt. Pocomto, PA : Newman House Press, 2003. – 974 p.
9. Christianity [Електронний ресурс] / [ed. by John Buckeridge]. – London : Stephans and George, 2010. – № 1. – 83 p. – Режим доступу : <http://www.christianitymagazine.co.uk/archive.aspx>.
10. Christianity [Електронний ресурс] / [ed. by John Buckeridge]. – London : Stephans and George, 2010. – № 2. – 84 p. – Режим доступу : <http://www.christianitymagazine.co.uk/archive.aspx>.
11. Christianity [Електронний ресурс] / [ed. by John Buckeridge]. – London : Stephans and George, 2010. – № 3. – 84 p. – Режим доступу : <http://www.christianitymagazine.co.uk/archive.aspx>.

Матеріал надійшов до редакції 08.08. 2012 р.

Закреницкая Л. А. Терминологическая насыщенность англоязычных разножанровых профессиональных текстов (на материале христианско-богословского дискурса).

Исследуется терминологическая насыщенность англоязычных разножанровых текстов по христианскому богословию. Определяется степень насыщенности разножанровых текстов христианского богословья узкопрофессиональными, междотраслевыми и общенаучными терминами. Анализируются факторы, обуславливающие степень терминологической насыщенности текстов разных жанров.

***Zakrenyts'ka L. A. Terminological Saturation of English Poly-Genre Special Texts
(on the Basis of Christian Theology Discourse).***

The terminological saturation of English Christian theology poly-genre texts are researched. The saturation level of inner-professional, inter-professional and outer-professional terms has been determined, and factors coursing the level of terminological saturation of texts of different genres have been analyzed.